

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr inż. Kamili Małgorzaty Rojek

pt. "Ocena stanu zachowania wybranych XIX-wiecznych zabytkowych założeń ogrodowych zaprojektowanych przez Waleriana Kronenberga" wykonanej pod kierunkiem dr hab. Krystyny Pudelskiej na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie

Dzieła sztuki ogrodowej stanowią cenny wkład w dziedzictwo kulturowe każdego narodu. Na przełomie XIX i XX wieku na terenie Polski Wschodniej powstały liczne założenia rezydencjonalne, którym towarzyszyły parki o kaligraficznym charakterze związanym ze stylem secesji. Wyróżnikiem tego stylu, określanego także jako umiarkowany naturalizm, były kręte ścieżki i aleje oraz stawy, które lokowano na tle rozległych trawników oraz szpalerów wysokich, starannie dobranych pod względem gatunkowym i kolorystycznym drzew sadzonych wzdłuż granic ogrodu. Największą liczbę tego typu ogrodów na Lubelszczyźnie wykreował Walerian Kronenberg (1859-1934). Był on jednym z najwybitniejszych rodzimych twórców parków i ogrodów pałacowych, dworskich i użyteczności publicznej na terenie II Rzeczypospolitej i Rosji. Tragiczne wydarzenia historyczne, których wielokrotnie doświadczyła Polska w XX wieku, a także niewiedza i zaniedbania spowodowały, że liczne z tych zabytkowych ogrodów zostały rozgrabione i często nieodwracalnie zniszczone. Literatura przedmiotowa dotycząca analizy polskich parków kaligraficznych jest nieliczna. Wiele z tych obiektów ginie na naszych oczach. Dlatego niezwykle istotnym i celowym, z punktu widzenia ochrony środowiska kulturowo-przyrodniczego, jest podjęcie badań studyjnych i terenowych nad parkami kaligraficznymi Lubelszczyzny przez mgr inż. Kamilę Rojek.

Charakterystyka formalna rozprawy

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska pt. "Ocena stanu zachowania wybranych XIX-wiecznych zabytkowych założeń ogrodowych zaprojektowanych przez Waleriana Kronenberga" autorstwa mgr inż. Kamili Rojek została wykonana na Wydziale Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie. Konstrukcja pracy jest prawidłowa, oparta o podział treści na trzy części, z których pierwsza "Wprowadzenie" obejmuje 5 rozdziałów: Wstęp, Cel i zakres badań, Przegląd literatury, Najważniejsze nazewnictwo i definicje oraz Metody badań. Kolejna

część rozprawy nosi tytuł "Charakterystyka badanych założeń ogrodowych zaprojektowanych przez Waleriana Kronenberga na terenie Lubelszczyzny w latach 1886-1905" i składa się z 4 rozdziałów, z których każdy dotyczy charakterystyki jednego z wybranych założeń ogrodowych. Ostatnią część pracy stanowią rozdziały: Podsumowanie, Bibliografia, Spisy rycin i tabel oraz Załączniki.

Bibliografia obejmuje 159 pozycji literatury, 27 opracowań studialnych, 17 archiwaliów i 19 źródeł internetowych. Ponadto, w rozprawie zamieszczono bardzo bogaty materiał ilustracyjny: 296 rycin, 43 tabel oraz 8 tabel-załączników o skróconej inwentaryzacji drzewostanu. Dodatkowo, w kieszeni pracy, są pomieszczone mapy inwentaryzacji drzew.

Wartość naukowa rozprawy

Podstawowym i dokładnie sprecyzowanym celem kompleksowych badań opisanych w rozprawie doktorskiej mgr inż. Kamili Rojek było określenie stanu zachowania kompozycji przestrzennych i rozpoznanie zmian w strukturze dendroflory wybranych założeń pałacowo- i dworsko-parkowych zaprojektowanych przez Waleriana Kronenberga na terenie Lubelszczyzny. Autorka rozprawy zrealizowała wyznaczony cel badań przez wskazanie wartości i stopnia zachowania elementów kompozycyjnych w przeszło 100-letnich ogrodowych założeniach, zlokalizowanych w Czesławicach, Stryjowie, Palikijach oraz Niezdowie. Uczyniła to na podstawie spójnych, wzorowo prowadzonych badań studialnych i terenowych m.in. kwerendy bibliograficznej i archiwaliów, analizy przemian układów przestrzenno-kompozycyjnych założeń ogrodowych, a także szczegółowej inwentaryzacji drzewostanu parkowego. Wyznaczyła także struktury gatunkową i wiekową drzewostanu oraz nowatorsko oceniła stan zdrowotny drzew. Zwieńczeniem analizy badanych założeń ogrodowych wykonanych przez mgr inż. Kamilę Rojek jest sformułowanie głównych wskazań konserwatorskich i innych działań naprawczych decydujących o pomyślnym zachowaniu tych obiektów na przyszłość.

Wartość merytoryczna rozprawy

W części „Wprowadzenie”, Autorka w sposób wyczerpujący omawia problematykę i cele pracy, opisuje zastosowane metody badawcze, a także definiuje różne pojęcia i nazewnictwo z zakresu sztuki ogrodowej w oparciu o umiejętnie dobrane źródła literaturowe. Przyjęte przez Doktorantkę studyjne metody badawcze, to jest analiza materiałów źródłowych, są prawidłowe, nowoczesne i nie odbiegają od ogólnie stosowanych, związanych z architekturą krajobrazu i historią sztuki ogrodowej.

Na podkreślenie zasługuje wykorzystanie przez Doktorantkę w rozległych badaniach terenowych oryginalnej metody oceny kondycji drzew przez badanie wewnętrznego stanu zdrowotności drzew za

pomocą tomografu sonicznego. Urządzenie to pozwala w warunkach *in situ* wskazać ubytki, pęknięcia lub wypróchnienia pni drzew. Jest to nowoczesna metoda badań tomograficznych uznawana obecnie za jedną z najbardziej odpowiednich do diagnostyki stanu zdrowotnego konkretnych, cennych drzew pomnikowych i proponowanych na pomniki przyrody. Wyniki badań tomografowych pozwalają bowiem na zaplanowanie przyszłych prac pielęgnacyjnych przy drzewach.

Przegląd literatury świadczy o tym, że Doktorantka posiada dobrą znajomość literatury naukowej zarówno starszych, jak i najnowszych publikacji i potrafi dokonać poprawnej analizy materiałów źródłowych dotyczących ochrony i konserwacji zabytkowych założen ogrodowych. Jako Recenzent uważam jednak, że w rozprawie brak jest wzmianki i odniesienia do istotnej monografii Przemysława Bastera – „Polskie parki kaligraficzne”, Wydawnictwo AGH, Kraków 2011. W spisie literatury pominięto także publikację Margot Dutkiewicz i współautorów pt. „Możliwość zastosowania gatunków obcego pochodzenia w rewitalizacji obiektów zabytkowych na podstawie występowania drzew pomnikowych”, *Annales UMCS* 2016 r.

W drugiej, obszernej części rozprawy pt. „Charakterystyka badanych założen ogrodowych zaprojektowanych przez Waleriana Kronenberga na terenie Lubelszczyzny w latach 1886-1905” Doktorantka zamieściła wyniki analiz danych, które uzyskała w żmudnych i niezwykle pracochłonnych badaniach terenowych i studialnych. Autorka przedstawiła tu wyczerpująco poszczególne fazy rozwoju układów przestrzennych w aspekcie historycznym i scharakteryzowała stan obecny każdego z czterech obiektów. Stwierdziła, że obecnie zabytkowe założenia ogrodowe prezentują bardzo zróżnicowany stan zachowania zależny m.in. od struktury własności i nadzoru. Jak zauważa Autorka najlepiej utrzymane obiekty są zazwyczaj zarządzane przez osoby prywatne lub należące do konkretnych instytucji państwowych. Zgodnie z prawidłowo przeprowadzoną przez Autorkę waloryzacją zabytkowych obiektów ogrodowych wykazano, że wszystkie one nadal przedstawiają znaczące wartości kulturowo-historyczne i przyrodnicze, choć najlepiej zachowany układ kompozycyjno-przestrzenny zgodny z oryginalnym projektem Waleriana Kronenberga jest w Czesławicach. Obiekty w Niezdowie i Palikijach przedstawiają wysoki stan zachowania wartości zabytkowych, natomiast park w Stryjowie został zdewastowany. Wyniki badań uzupełnione są dobrej jakości rycinami w postaci fotografii archiwalnych i współczesnych oraz przejrzystymi tabelami.

W wyniku przeprowadzonej inwentaryzacji drzew parkowych Autorka stwierdziła, że drzewostan zabytkowych obiektów jest zdominowany przez 4 gatunki- olszę czarną, jesion wyniosły, lipę drobnolistną i klon pospolity. We wszystkich badanych parkach występowały także aleje z kasztanowca białego i lipy drobnolistnej oraz szpalery z grabu pospolitego lub lipy drobnolistnej. W najbliższym otoczeniu siedziby mieszkalnej zanotowano gatunki obcego pochodzenia jako solitery lub elementy

grup drzew. Następnie Doktorantka wyznaczyła stratyografię gatunkową i wiekową inwentaryzowanych drzew oraz oceniła kondycję wybranych drzew pomnikowych.

Ocena stanu zdrowotnego drzew została przeprowadzona w sposób prawidłowy z użyciem nowoczesnej aparatury diagnostycznej. Chciałabym podkreślić dokładność i precyzję opisów wyników badań tomograficznych drzew pomnikowych wykonanych przez Doktorantkę. Nie stwierdzono zależności stanu zdrowotnego drzew od ich wieku. Natomiast wykazano, że najmniejsze zmiany destrukcyjne występują u modrzewia europejskiego, jesionu wyniosłego i debu szypułkowego. Rozdział ten należy do bardzo dobrze opracowanych przez Doktorantkę. Całość wyników badań jest dobrze udokumentowana – liczne zdjęcia, tabele i mapy co daje podstawę do wyrażenia opinii o rzetelnym przygotowaniu warsztatowym i swobodnym posługiwaniu się różnymi metodami pracy badawczej mgr inż. Kamili Rojek w zakresie oceny kondycji drzew, sztuki ogrodowej i architektury krajobrazu.

W końcowych fragmentach pracy Doktorantka właściwie interpretuje wyniki wielotematycznych badań dotyczących stopnia przetrwania przez ponad 100 lat badanych ogrodów, co pozwoliło Jej na sformułowanie prawidłowych wniosków oraz działań naprawczych i wskazań konserwatorskich. W pełni uzasadnione są również uwagi Autorki dotyczące potrzeby ochrony nie tylko zabytkowych obiektów, lecz także konieczności objęcia ochroną otoczenia badanych obiektów i ich powiązań widokowych.

Uwagi

Poddana ocenie rozprawa doktorska mgr inż. Kamili Rojek jest starannie zredagowana i krytycznych uwag jest niewiele.

Wprawdzie zauważono około 20 błędów literowych, ale są one bez znaczenia wobec obszerności pracy. Natomiast moje pytanie odnosi się do określonego przez Doktorantkę wieku drzew parkowych. Sądę, że wiek niektórych okazów został zawyżony. Na przykład najstarsze drzewo spośród opisanych w pracy doktorskiej - miłorzęb dwuklapowy, rosnący w Czesławicach, oceniono na wiek 260-268 lat (str.83, str. 93 str. 299). Tymczasem w pracy Dutkiewicz in. (2016) określono wiek tego okazu na około 120 lat. Proszę o wyjaśnienie, czy istnieją informacje archiwalne, zapiski, itp., że miłorzęb rósł tam wcześniej – przed wybudowaniem rezydencji w 1886 r? Czy byłby to najstarszy okaz tego gatunku w Polsce? Bowiem czas sadzenia najstarszych miłorzębów w Polsce datowany jest na 1 poł. XVIII w. (Łańcut) oraz 1808 r. (Ogród Botaniczny w Krakowie).

Kolejna uwaga związana jest z niewłaściwą numeracją rycin. Niektóre fotografie zamieszczone w pracy doktorskiej lub w spisie rycin są nienumerowane, co nie odpowiada zasadom redakcji rozpraw naukowych.

Ocena końcowa

Wartość naukowa i merytoryczna przedstawionej do oceny rozprawy jest bardzo wysoka. Oryginalnym osiągnięciem Doktorantki jest rozpoznanie i opisanie kompleksowych zmian w kompozycji ogrodowych parków kaligraficznych w wybranych, zabytkowych założeniach rezydencjalnych Lubelszczyzny w odniesieniu do warsztatu planistycznego Waleriana Kronenberga. Należy także podkreślić wskazanie walorów przyrodniczo-kulturowych obiektów oraz określenie stopnia zachowania substancji zabytkowej, ze szczególnym uwzględnieniem kondycji zdrowotnej najstarszego drzewostanu. Dla każdego badanego obiektu Doktorantka sformułowała także prawidłowe kierunki przyszłych działań konserwatorskich i naprawczych. Rozprawa doktorska mgr inż. Kamili Rojek przyczynia się do przybliżenia wiedzy o ogrodach projektowanych przez Waleriana Kronenberga i wpisuje bardzo pozytywnie w aktualne działania, których rezultatem jest zachowanie i odtworzenie polskiego dziedzictwa sztuki ogrodowej.

W podsumowaniu stwierdzam, że rozprawa mgr inż. Kamili Rojek pod tytułem "Ocena stanu zachowania wybranych XIX zabytkowych założeń ogrodowych zaprojektowanych przez Waleriana Kronenberga" spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim – Ustawa z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 poz. 595 z późn. zm.) w zw. z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 30 sierpnia 2018 r. poz. 1669) i wnioskuję do Rady Dyscypliny Rolnictwo i Ogrodnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie o dopuszczenie mgr inż. Kamili Rojek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dodatkowo wnioskuję o wyróżnienie tej wartościowej rozprawy doktorskiej. Bardzo cenię spójność wielotematycznych badań i ich merytoryczną analizę przedstawioną w rozprawie a szczególnie podkreślam nowoczesne badania kondycji zdrowotnej zabytkowego drzewostanu z wykorzystaniem tomografu sonicznego.

Prof. dr hab. Anna Bach